

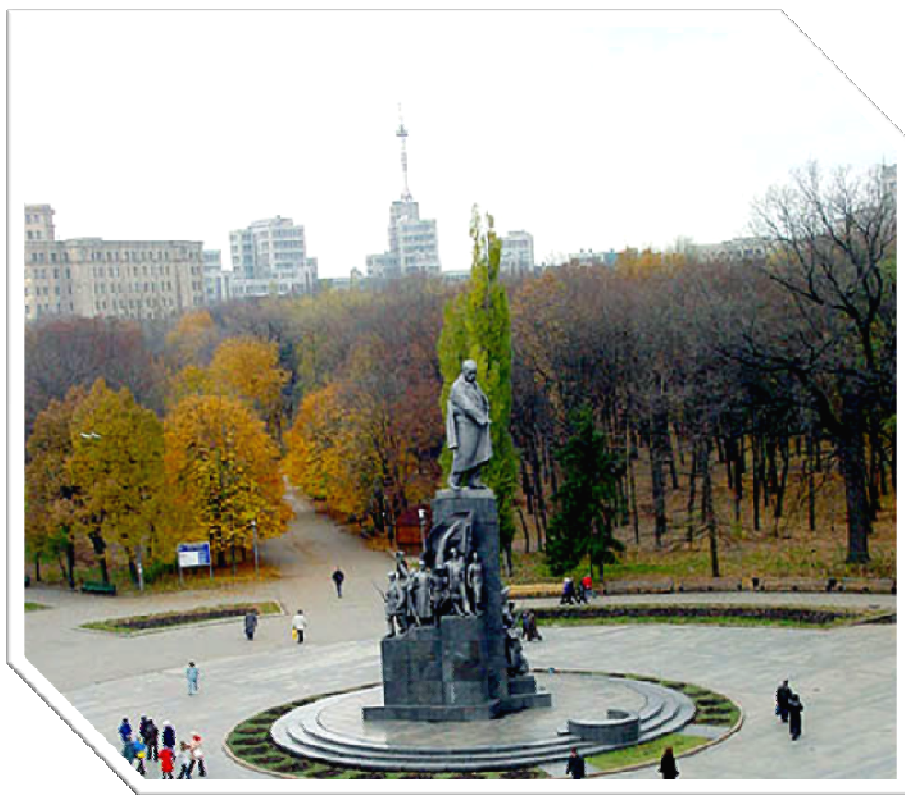
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА**

КРАЄЗНАВСТВО

ПРОГРАМА І МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ КУРСУ

**(для студентів 1 курсу денної форми навчання
спеціальності 6.030601 «Менеджмент готельно-
ресторанного господарства»).**

Харків – 2008

Програма і методичні вказівки до самостійного вивчення курсу «Краєзнавство» (для студентів 1 курсу денної форми навчання спеціальності **6.030601 «Менеджмент готельно-ресторанного господарства»**).

Укладачі: Жванко Л.М., Жигло В.В., Рассоха І.М.,
Рябченко О.Л., Стрілець Ю.І., Фесенко Г. Г.,
Яцюк М. В.
Харків: ХНАМГ, 2008. – 48 с.

*Рецензент: С.М.Куделко, кандидат історичних наук,
професор, голова Центру краєзнавства
Харківського національного університету
ім. В.Н.Каразіна.*

Рекомендовано кафедрою історії і культурології ХНАМГ,
протокол № 6 від 24.01.2008 р.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Програма курсу «Краєзнавство».....	6
Тематика лекцій з курсу «Краєзнавство».....	12
Роль лекції в опануванні курсу «Краєзнавство».....	15
Питання до заліку з курсу «Краєзнавство».....	17
Теми курсових робіт з дисципліни «Краєзнавство».....	18
Основні поняття з курсу «Краєзнавство».....	20
Хронологічний довідник.....	33
Література з курсу «Краєзнавство».....	45
Інтернет-ресурси з курсу «Краєзнавство».....	47

ВСТУП

*Пізнай свій край..., себе,
свій рід, свій нарід,
свою землю – і ти побачиш
свій шлях у життя...*

Григорій Савович Сковорода

Сьогодні ви розпочинаєте вивчати новий, надзвичайно цікавий, несхожий на інші предмет «Краєзнавство», скоріше навіть краєзнавство Харківщини. Ви здійсните захоплюючу подорож у минуле нашого краю, доторкнетесь до його культури, життя та побуту минулих поколінь. Цікавість до минувшини можна пояснити тим, що ніколи не вичерпається допитливість людини, котра прагне дізнатися, що відбувалося на землі, де вона народилася живе, що було тут до неї, як жили її предки, що вони переживали, з яким труднощами стикалися, як їх переборювали; про одяг, свята і будні – всю різнобарвну палітру життя

У минулому Слобожанщини багато героїчного і багато трагічного, але поза всяким сумнівом – Слобожанщина є частиною єдиного українського контексту, її витворили українські переселенці, принісши на Дике Поле українське слово, українську пісню, українську ікону і, нарешті, – український дух!

У далекому 1918 р. за часів Української Держави Павла Скоропадського у Харкові побачили світ три книги, автори яких прагнули розбудити у тогочасних слобожан відчуття господарів на своїй рідній землі, гордість за його минуле, прагнення кращого життя у майбутньому. Це – книга Дмитра Івановича Багалія «Історія Слобідської України» (перевидана у 1993 р.), Миколи Федоровича Сумцова «Слобожане. Історико-етнографічна розвідка» (перевидана у 2002 р.) та «Природа и население Слободской Украины./Курс «Родиноведение»/», укладена

професорами В.І.Талієвим, М.Ф.Сумцовим, О.С.Федоровським (перевидана в 2007 р.). Ці твори – непересічне джерело з історії, культури, і загалом минувшини рідного краю.

На сучасному етапі духовного відродження незалежної України, як зазначено у Програмі розвитку краєзнавства на період до 2010 року, що затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 10 червня 2002р., невід'ємною складовою громадського руху та наукових досліджень є краєзнавство, спрямоване на відродження духовності, історичної пам'яті, формування у громадян і передусім у молоді любові до рідного краю, національного патріотизму, поваги до людини, відповідності за збереження історико-культурного надбання.

В умовах подальшої гуманізації навчального процесу в Академії кафедра історії і культурології бачить досить важливим викладання предмета в інноваційному ключі. Головною метою викладення матеріалу дисципліни «Краєзнавство» є виховання національно свідомого студентства, яке не мислить стереотипами, поважає свою Батьківщину, бачить Україну європейською державою, а в майбутньому зможе стати потужним фундаментом української нації і забезпечити поступ України до європейської спільноти.

ПРОГРАМА КУРСУ «КРАЄЗНАВСТВО»

Мета: формування системи знань з краєзнавства Харківщини, зокрема з історії Слобожанщини та міста Харкова від давнини до наших часів, традицій краю, етнографічних та літературних студій Слобожанщини в контексті краєзнавства України.

1. ЦІЛІ

Роль навчальної дисципліни в підготовці фахівця

1.1. Мета вивчення: Головною метою вивчення курсу «Краєзнавства» є формування у студентів системи знань з історії Слобожанщини та міста Харкова з давніх часів до сьогодення, особливості етнографічних студій та літературного процесу, витворів мистецтва та освітніх процесів; виховання молодого покоління на засадах патріотизму, шанобливого ставлення до свого минулого, утвердження національних пріоритетів.

1.2. Завдання курсу:

- ❖ вивчення теоретичних засад з курсу «Краєзнавство»;
- ❖ висвітлення головних етапів розвитку Слобожанщини в давні часи;
- ❖ дослідження різних теорій щодо виникнення міста Харкова, його головні етапи розвитку;
- ❖ вивчення напрямків етнографічних студій - свята, традиції, народний одяг і побут слобожан;
- ❖ визначення особливостей літературного життя на Слобожанщині, його здобутки та втрати;
- ❖ осмислення історичної ретроспективи розвитку мистецтва краю та освітніх процесів у другій половині XVII-XXI ст.

1.3. Основними формами вивчення курсу «Краєзнавства» є лекції і самостійна робота студентів – написання курсової роботи, виконання тестових та творчих завдань, участь студентів у наукових конференціях, відвідання музеїв Харківської області.

1.4. Предмет курсу «Краєзнавство»: всебічне дослідження Слобожанщини, її історичного минулого, населення, господарства, пам'яток матеріальної та духовної культури.

1.5. Змістовні модулі:

1. *Історичне краєзнавство Слобожанщини.*
2. *Культура та освіта Слобожанщини.*

1.6 У результаті вивчення дисципліни студент повинен

знати:

- ❖ основні поняття, терміни, хронологію подій, періодизацію, концептуальні проблеми історії, здобутки та втрати культури й освіти Слобожанщини;
- ❖ видатних діячів та їх внесок у розвиток краю.

вміти:

- ❖ визначати місце і роль Слобожанщини в історичному розвитку України;
- ❖ долати стереотипи історичного мислення щодо минулого Слобожанщини;
- ❖ працювати з історичними джерелами;
- ❖ виступати на наукових студентських зібраннях та аргументувати свою думку.

Змістові модулі (ЗМ)

ЗМ 1.1. Історичне краєзнавство Слобожанщини.

1. Краєзнавчі дисципліни в системі гуманітарних наук.
2. Давня історія Харківщини.
3. Заселення і розвиток Слобожанщини (XIII–XVIII ст.).
4. Заснування Харкова.

ЗМ 1.2 Культура і освіта Слобожанщини

5. Етнографічне краєзнавство.
6. Літературне краєзнавство.
7. Мистецтво Харківщини.
8. Розвиток освіти на Харківщині.

ПРОГРАМА З КУРСУ «КРАЄЗНАВСТВО»

ЗМ 1.1. Історичне краєзнавство Слобожанщини

Тема 1. Краєзнавчі дисципліни в системі гуманітарних наук

Місце краєзнавчих дисциплін в системі гуманітарних наук. Мета, предмет та завдання курсу. Напрямки краєзнавчих досліджень: історичне, літературне, мистецьке, архітектурне, етнографічне, географічне, релігійне краєзнавство.

Становлення краєзнавства як науки, розробка його теоретичних та методологічних принципів у XIX ст.

Доля краєзнавства у XX ст. «Золотий період» краєзнавства у 20-ті роки. Репресії краєзнавців у 30-ті роки. Ідеологічні впливи на краєзнавчі дослідження. Відродження краєзнавства у незалежній Україні. Проблеми сучасного краєзнавства. Видатні вчені-краєзнавці: Д.Багалій, Д.Міллер, М.Сумцов, П.Тронько. Сучасні дослідники Слобожанщини.

Тема 2. Давня історія Харківщини

Харківщина первісної доби. Поняття «археологічна культура». Археологічні культури краю: дніпро–донецька, середньостогівська ямна, катакомбна, багатоваликової кераміки, зрубна, бондарихінська (доба бронзи), черняхівська, пенківська, роменська (доба заліза). Кочовий світ і Харківщина: залишки поселень.

Харківщина в часи раннього середньовіччя. Сіверська земля. Хозарський каганат. Салтівська археологічна культура. Стародавнє місто Донець. Монголо-татарська навала на південно-східні землі Київської Русі та її наслідки.

Тема 3. Заселення і розвиток Харківщини (XIII–XVIII ст.)

Дике Поле. Татарські шляхи (сакми): Муравський, Ізюмський, Кальміуський.

Заселення Дикого Поля: причини, етапи, напрямки. Перші переселенці. Д.І.Багалій про національний склад переселенців. Слободи. Походження терміну «Слобідська Україна». Білгородська захисна лінія.

Харківське воєводство. Особливості управління Слобідською Україною у другій половині XVII ст.

Слобожанщина у XVIII ст. Слобідсько-Українська губернія. Ізюмська оборонна лінія. Українська лінія. Харківське намісництво. Іван Сірко. Слобідські козаки. Слобідські козацькі полки. Політика російського самодержавства по обмеженню прав слобідських полків. Соціальна структура Слобожанщини. Міста Слобожанщини.

Тема 4. Заснування Харкова

Теорії про дату заснування міста. Історичні джерела про дату заснування Харкова. Вчені про дату заснування міста. Д.Багалій, В.Пассек, І.Срезневський, Б.Шрамко, Теорії про походження назви міста. Легенда про козака Харка. Гіпотеза професора М.Аристова та І.Саратова. Індоевропейська гіпотеза І.Рассохи.

Будівництво Харківської фортеці. Розташування та внутрішні будови фортеці. Розбудова фортеці. Перші вулиці й майдани. Левади. Перші герби Слобожанщини. Герб міста Харкова. Герби міст Харківського намісництва.

ЗМ 1.2 Культура і освіта Слобожанщини

Тема 5. Етнографічне краєзнавство

Ментальність українського народу. Риси характеру слобожан. Д.І.Багалій і М.Ф.Сумцов про світоглядні особливості слобожан. Любов до праці та землі. Місце родини у системі життєвих цінностей слобожан. Зовнішні впливи на світогляд слобожан. Календарне коло народних свят. Родинні звичаї і обряди.

Народний одяг Слобожанщини. Традиційний жіночий, чоловічий і дитячий одяг слобожан. Ритуальний одяг. Повсякденний і святковий одяг. Вплив міської культури на одяг харківців у XIX ст.

Побут слобожан. Народні страви і напої. Інтер'єр традиційного житла слобожан. Народні промисли й ремесла.

Тема 6. Літературне краєзнавство

Витоки літератури Слобожанщини. Харків'яни – класики української літератури. Література XIX ст. Фундатор української літератури: Г.Квітка-Основ'яненко. П.Гулак-Артемівський. Я. Щоголів. Б. Грінченко, П. Грабовський. Харків'яни – класики української літератури.

Літературний процес у 20 на початку 30-х років. XX ст. ГАРТ. ВАПЛІТЕ. М.Хвильовий, С.Пилипенко, М.Йогансен та ін. «Розстріляне відродження» Харківщини. Поети Харкова жертви сталінських репресій.

Літературне життя Харківщини у другій половині XX ст. Б.Чичибабін. Літератори Харкова – наші сучасники.

Тема 7. Мистецтво Харківщини

Іконопис Слобожанщини. Народна картина. Монументальний живопис Слобожанщини (XVII-XVIII ст).

Видатні художники XIX - початку XX ст. Д.Безперчий, І.Репін, М.Раєвська-Іванова, С.Васильківський. М.Самокиш. І.Падалка. М.Бойчук. С.Луньов. Театральне мистецтво. Вертеп.М.Кропивницький. Лесь Курбас. «Березіль».

Музичне мистецтво. Бандуристи. Кобзарі. К.Шульженко. І.Дунаєвський. Кіномистецтво. Л.Биков. Лесь Сердюк. Л.Гурченко.

Архітектурні стилі Харківщини. О.Бекетов - видатний архітектор краю.

Тема 8. Розвиток освіти на Харківщині

Формування системи освіти на Слобожанщині. Мандрівні дяки. Харківський колегіум – «духовна академія краю» Г.С.Сковорода. Духовна семінарія. Освітній рівень слобожан у XVIII ст.

Харківський університет. В.Н.Каразін. Подвижники педагогічної ниви Слобожанщини другої половини XIX ст. Х.Д.Алчевська. Б.Д.Грінченко. Недільні школи. Середня освіта Харківщини. Реальні училища.

Освіта Харківщини у XX ст. Освітні процеси на Слобожанщині в часи Української революції. Українізація освіти. Просвіти на Харківщині. Сучасна вища школа. Болонський процес і Харківщина.

ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙ З КУРСУ «КРАЄЗНАВСТВО»

Лекція 1. Краєзнавчі дисципліни в системі гуманітарних наук

1. Мета і предмет курсу.
2. Напрямки, форми та завдання краєзнавчих досліджень.
3. Становлення і розвиток краєзнавства як науки.
4. Доля краєзнавства у XX ст.

Завдання на самостійне опрацювання:

Розвиток краєзнавства в Україні у 30 – 80 рр. XX ст.

Репресовані краєзнавці Харківщини.

Лекція 2. Давня історія Харківщини

1. Поняття «археологічна культура».
2. Первісна історія Харківщини.
3. Кочовий світ і Харківщина.
4. Харківщина в часи раннього середньовіччя.

Завдання на самостійне опрацювання:

Головні заняття населення на території сучасної Слобожанщини в епоху заліза (III – VIII ст.)

Лекція 3. Заселення і розвиток Харківщини (XIII–XVIII ст.)

1. Дике Поле.
2. Причини, етапи, напрямки заселення Слобідської України.
3. Адміністративно-територіальний устрій Слобожанщини у др. пол. XVII - кін. XVIII ст.
4. Соціальна структура Слобожанщини.

Завдання на самостійне опрацювання:

Політика російського самодержавства по обмеженню прав слобідських полків.

Лекція 4. Заснування Харкова

1. Теорії про дату заснування міста.
2. Теорії про походження назви міста.
3. Будівництво Харківської фортеці.
4. Герб міста Харкова.

Завдання на самостійне опрацювання:

Розбудова Харківської фортеці.

Лекція 5. Етнографічне краєзнавство

1. Світогляд та риси характеру слобожан.
2. Свята і обряди.
3. Житло і одяг.
4. Народні страви.

Завдання на самостійне опрацювання:

Еволюція промислів на Слобожанщині.

Лекція 6. Літературне краєзнавство

1. Витоки літератури Харківщини.
2. Харків'яни – класики української літератури.
3. Література 20 – 30 рр. XX ст.

Завдання на самостійне опрацювання:

Література Харківщини другої половини XX ст.

Сучасна література Слобожанщини.

Лекція 7. Мистецтво Харківщини

1. Розвиток живопису.
2. Театральне мистецтво.

3. Музика та кіномистецтво.

Завдання на самостійне опрацювання:

Архітектурні стилі Харкова XVIII – XX ст.

Образотворче мистецтво Слобожанщини XX ст.

Лекція 8. Розвиток освіти на Харківщині

1. Освітній рівень слобожан у XVIII ст.

2. Навчальні заклади краю у XIX ст.

3. Освітні процеси на Слобожанщині в часи Української революції.

Завдання на самостійне опрацювання:

Сучасна вища освіта на Слобожанщині: проблеми та перспективи розвитку в умовах Болонського процесу.

РОЛЬ ЛЕКЦІЇ В ОПАНУВАННІ КУРСУ «КРАЄЗНАВСТВО»

Оскільки курс «Краєзнавство» передбачає лекційний виклад матеріалу, тому необхідно зробити наступні зауваження.

- ❖ Перш за все зазначимо, що термін «лекція» латинською мовою означає «читання», тобто це системне, цілісне, аргументоване викладення навчального матеріалу. Однак курс лекцій не може дати вичерпних знань з краєзнавства Харківщини.
- ❖ Найголовнішим їх завданням є викладення основ краєзнавчої дисципліни, ознайомлення з новітніми науковими досягненнями у даній царині, озброєння студентів методологією предмета та самостійної роботи над ним. Подальшу роботу студент повинен виконувати самостійно.
- ❖ Якість засвоєння змісту лекції значною мірою зумовлена особистою увагою студентів, зацікавленістю, прагненням опанувати лекційний матеріал. Саме на лекції студент одержує перший поштовх до закладання основ самостійної роботи. Слухання лекції – це творчий процес, напружена розумова праця студентів, яка супроводжується особливою психологічною підготовкою до активного сприйняття інформації.
- ❖ Правильне слухання передбачає проникнення у смисл кожної думки, кожного вислову викладача. Слухаючи лекцію, студент сприймає матеріал, осмислює й прагне його зрозуміти. Тому основою глибокого засвоєння змісту лекції є увага слухачів, тобто їх мимовільна чи довільна зосередженість на певному об'єкті діяльності, в даному випадку на конспектуванні лекції.

- ❖ Лекцію необхідно не лише уважно слухати, а й обов'язково записувати. За правильної організації роботи одночасне конспектування та слухання лекції не послаблює, а, навпаки, посилює увагу студента. Вміло написаний конспект (з латинської – «огляд») дає змогу легко згадати лекцію, вільно орієнтуватися в її змісті. Не варто записувати виклад матеріалу «слово в слово», оскільки часу для цього обмаль. Необхідно виділяти в розповіді викладача найголовніше.
- ❖ Щоб виділити в лекції найсуттєвіше для конспектування, студентам необхідно стежити за характером викладу матеріалу. Тоді неважко помітити, що найважливіші думки виділяються лектором різними прийомами – темпом мови, інтонацією, повторами, безпосереднім підкресленням тощо.
- ❖ Суттєву роль відіграють форма й техніка конспектування лекції. Записи мають бути зручними для їх подальшого використання та економними за технікою виконання. Зошит для запису має містити великі поля, куди вносяться доповнення, власні думки при подальшій самостійній роботі.
- ❖ З метою прискорення конспектування, звільнення часу для розумового сприйняття змісту лекції застосовуються скорочення окремих слів. При цьому доцільно виробити власну систему скорочень, яка поступово буде вдосконалюватися. Найзручніше спочатку подати термін або словосполучення повністю, а потім а дужках його скорочений варіант для подальшого використання з метою уникнення незрозумілих скорочень.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ З КУРСУ «КРАЄЗНАВСТВО»

1. Характеристика археологічних культур на території Харківщини.
2. Скіфо-сарматський період на території Харківщини.
3. Перші слов'яни на території Харківщини - Сіверська земля.
4. Харківщина у складі Хозарського каганату (VIII-X ст.)
5. Салтівська археологічна культура.
6. Монголо-татарська навала. Дике поле.
7. Початки заселення Харківщини:
8. Хвилі освоєння Слобідської України у XVII ст.
9. Адміністративно-територіальний устрій та соціально-економічний розвиток Харківщини у другій пол. XVII - кінці XVIII ст.
10. Будівництво оборонних захисних ліній.
11. Історія Харківських полків.
12. Процес ліквідації автономії Слобідської України, її причини й наслідки.
13. Найвизначніші козацькі роди Харкова (XVII-XVIII ст.).
14. Розвиток ремесел та промислів слобожан.
15. Теорії про походження міста Харкова та його назви.
16. Харківська фортеця.
17. Еволюція герба міста Харкова та міст Харківського намісництва
18. Етнографічне краєзнавство Харківщини.
19. Звичай та обряди жителів Харківщини.
20. Д.І.Багалій про світогляд слобожан.
21. Слобожанське весілля.
22. Народний одяг та побут.
23. Розвиток літератури на Харківщині (XVIII - XX ст.).
24. Літературний процес на Харківщині у 20-ті роки XX ст.
25. «Розстріляне відродження» Харківського краю.
26. Сучасна література Харківщини.
27. Мистецтво Харківщини (XVIII - XX ст.).
28. Театр «Березіль» Леся Курбаса.
29. Іконопис Слобожанщини.
30. О.М.Бекетов – видатний архітектор краю.
31. Розвиток театрального мистецтва.
32. Музичне та кіно мистецтво.
33. Освітній рівень слобожан у XVIII ст.
34. Харківський колегіум - центр освіти Слобідської України.
35. Студенти й викладачі Харківського колегіуму.
36. Харківський університет – перший вищий навчальний заклад України.
37. Навчальні заклади краю у XIX ст.
38. Розвиток освіти радянської доби.
39. Сучасний розвиток освіти на Харківщині.

ТЕМИ КУРСОВИХ РОБІТ З ДИСЦИПЛІНИ «КРАЄЗНАВСТВО»

1. Краєзнавство України: теоретичні засади.
2. Діяльність Українського комітету краєзнавців (1925 – поч. 30-х років).
3. Репресовані краєзнавці Харківщини.
4. Микола Сумцов - історик та етнограф Слобідської України.
5. Дмитро Багалій - дослідник історії Слобідської України.
6. Степан Рудницький - батько української географії. Харківський період життя (1926-1933 рр.).
7. Олександр Потебня - всесвітньовідомий вчений-мовознавець.
8. Територія Харківщини первісної доби.
9. Доба сарматів і Харківська земля.
10. Сіверська земля у VIII-X ст.
11. Донецьке городище.
12. Заселення Слобідської України.
13. Перші переселенці на Слобідську Україну.
14. Теорії про виникнення Харкова та його назву.
15. Харківська фортеця (друга пол. XVII - XVIII ст.).
16. Історія вулиць Харкова.
17. Герб міста Харкова: історія виникнення.
18. Геральдика населених пунктів Харківщини.
19. Історія слобідських полків.
20. Іван Сірко - легендарний кошовий отаман.
21. Харківські губернатори.
22. Економічні процеси в Харківській губернії у XIX ст.
23. Харківська губернія у роки Першої світової війни.
24. Харківщина у роки Української революції (1917-1920 рр.).
25. Голодомор на Харківщині (1932-1933 рр.)
26. Харків -- українська радянська столиця.
27. Окупаційний режим на Харківщині (1941-1943 рр.)
28. Трагедія Дробицького яру.
29. Обрядовість Слобідського краю.
30. Традиційні ремесла та промисли Слобожанщини.
31. Народний костюм Слобожанщини.
32. Прикладне мистецтво Харківщини.
33. Харківське літературне відродження 20-х – поч. 30-х років XX ст.
34. Репресоване письменство Харкова.
35. Майк Йогансен – поет-футурист.

- 36.С.Пилипенко – голова «Плугу».
- 37.Микола Хвильовий - публіцист, лірик, патріот.
- 38.Архітектура Харкова ХІХ ст.
- 39.О.М.Бекетов - видатний архітектор.
- 40.Розвиток науки на Харківщині у ХІХ ст.
- 41.Видатні художники Харківщини.
- 42.Ілля Рєпін – співець козацької слави.
- 43.Сергій Васильківський.
- 44.Микола Самокиш - засновник українського батального малярства.
- 45.Розвиток кіномистецтва.
- 46.Харків і театр «Березіль» Леся Курбаса.
- 47.Розвиток початкової освіти на Харківщині у 18 – 19 ст.
- 48.Харківський колегіум - центр освіти Слобідської України.
- 49.Студенти та викладачі Харківського колегіуму.
- 50.Харківський університет - перший вищий навчальний заклад України.
- 51.Освітні процеси на Слобожанщині у роки Української революції
- 52.(1917 – 1920 рр.).
- 53.Освіта радянської Харківщини.
- 54.Г.С.Сковорода - просвітитель та педагог.
- 55.В.Н.Каразін – видатний діяч і патріот.
- 56.Борис Грінченко – видатний фольклорист-мовознавець.
- 57.Христина Алчевська та її внесок у розвиток народної освіти.
- 58.Гнат Хоткевич - науковець та громадський діяч.
- 59.Відомі жінки Харківщини.
- 60.Соціальні процеси на Слобожанщині у роки І світової війни.
- 61.Преса Харківщини у роки І світової війни.
- 62.Повсякденність харків'ян у 20-ті рр. ХХ ст.
- 63.Історія мого міста (села).
- 64.Історія мого роду - частина історії моєї Батьківщини.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ З КУРСУ «КРАЄЗНАВСТВО»

Авангардизм — умовна назва кількох антиреалістичних течій у мистецтві ХХ ст. Прагнення докорінного оновлення мистецтва, розриву з існуючими традиціями.

Автономія (грецькою «сам» і «закон») — самоврядування певної частини держави (населення), що здійснюється в межах, передбачених загальнодержавними законами.

Автохтони – споконвічні, корінні мешканці даної місцевості чи держави.

Археологічна культура – група споріднених пам'яток (поселення, поховання, оборонні споруди та ін.), які належать до однієї історичної епохи, займають певну територію, характеризують життя окремого етносу або етнічної спільності людей.

Білгородська захисна лінія – оборонна лінія для захисту південних кордонів Російської держави від кримських і ногайських татар наприкінці ХVI-ХVII ст. Будувалася протягом 1635-1658 рр. Проходила по території сучасних Сумської, Білгородської, Воронізької, Липецької і Тамбовської областей. Починалася в Охтирці, йшла в напрямі Білгорода (звідси й назва) — Тамбова, перетинаючи Муравський шлях та Ізюмський шлях. Загальна довжина смуги укріплень 798 км зі сходу на захід. Було побудовано понад 20 міст-фортець: Усмань, Коротояк, Острогозьк, Новий Оскіл, Короча, Хотмизьк, Олешня та і ін. Деякі з них зберегли свій статус, але більшість після заселення Слобідської України поступово перетворилися на селища.

«Березіль» – український театр. Заснований Л.Курбасом у 1922 р. як мистецьке об'єднання «Березіль» навколо групи акторів колишнього «Молодого театру» (створений у 1918 р.). Назва походить від першого місяця весни. Працював у 1922-1926 рр. у Києві, 1926-1933 рр. - у Харкові. Завдання театру «формувати життєві принципи людей у суспільстві». Творчий процес перебував під впливом експресіонізму й конструктивізму. Ставилися п'єси світових і українських драматургів. Особливим успіхом користувалася п'єса М.Куліша «Народний Малахій, «Мина Мазайло». У театрі працювали А.Бучма, Л.Сердюк, Н.Ужвій. «Березіль» з його національною позицією зазнавав утисків. У 1933 р. Л.Курбаса арештовано,

а театр переформовано й перейменовано у Харківський державний драматичний театр ім. Т.Г.Шевченка.

ВАПЛІТЕ – «Вільна академія пролетарської літератури». Архітектурна організація діяла в 1925-1928 рр. Стояла на засадах творення нової української літератури шляхом засвоєння найкращих здобутків західноєвропейської культури. Фактичний лідер - М.Хвильовий, який висунув лозунг: «Геть від Москви!» Члени ВАПЛІТЕ: М.Яловий, М.Йогансен, М.Бажан, А.Любченко, Ю.Яновський, Ю.Смолич, П.Тичина. Організація видавала часопис «ВАПЛІТЕ». Погляди М.Хвильового зумовили критику ВАПЛІТЕ з боку партійних і державних діячів УСРР. Внаслідок постійних нападок та переслідувань ВАПЛІТЕ була змушена «саморозпуститися».

Воєвода – представник царського уряду на місцях. У Слобідській Україні воєводи як правителі міста існували з початку заселення краю і впродовж XVIII ст. Офіційно головним обов'язком воєвод була військова оборона від нападів татар, догляд за фортецею і нагляд за російськими служилими людьми. Фактично, влада воєвод була значно ширшою: вони були представниками царизму в Україні і втручалися в політичне та адміністративне життя, що нерідко призводило до суперечок з козацькими полковниками. Найстаршими були білгородські воєводи: від них залежали й слобідські полковники, вони стверджували полковничі вибори у Слобожанщині, пропонували своїх кандидатів.

ГАРТ – «Спілка пролетарських письменників України». Заснована в 1923 р. з центром у Харкові і філіями в Києві, Одесі та ін. містах. Очолював В.Блакитний. Членами об'єднання були О.Довженко, В.Сосюра, П.Тичина, М.Йогансен, В.Поліщук та ін. Метою заснування було об'єднання українських пролетарських письменників та забезпечення активної виховної ролі української літератури в суспільстві. В 1925 р. центральна спілка у Харкові розпалася, на основі однодумців М.Хвильового було утворено ВАПЛІТЕ.

Геноцид (від грец. *genos*– «рід», «плем'я» і латин. *caedo* –«убивати») – знищення окремих груп населення за расовими, національними, етнічними або релігійними мотивами, а також штучне створення життєвих умов, не сумісних із життям.

Городища – укріплені поселення по берегах річок, часто при впадінні однієї в іншу, обнесені земляними валами і обкопані ровами.

Громадянська війна – найгостріша форма політичної боротьби, що являє собою збройну сутичку між класами й соціальними групами, націями тощо задля досягнення певної політичної мети.

Дике поле – територія між Доном, верхньою Окою і лівими притоками Десни й Дніпра. Найчастіше під цією назвою розуміли незаселену територію частини Лівобережної, Слобідської та Південної України, яку в різні часи спустошували кочові племена. Донецьке городище - місто Донець - форпост південно-східних окраїн Київської Русі. Згадується в Іпатіївському літописі під 1185 р. у зв'язку із повідомленням про втечу новгород-сіверського князя Ігоря Святославовича з половецького полону.

Димка (мальованка) – спідниця з саморобного полотна з вибійчастим малюнком. Побутувала в центральних і західних областях України.

Дробицька трагедія – масові розстріли гітлерівцями єврейського населення Харкова, які тривали з 26 грудня 1941 р. по 7 січня 1942 р. За різними даними в Дробицькому яру було знищено від 10 до 16 тис. осіб. У 1955 р. місце поховання було впорядковане, з кінця 1988 р. утворений комітет «Дробицький яр», а в 2002 р. відкрито меморіал.

Дукач (личман) — прикраса у вигляді великої медалеподібної монети з металевим бантом, прикрашеним камінцями. Займав центральне композиційне місце у всьому комплексі нагрудних прикрас. Дукачі у ХІХ - на початку ХХ ст. називали дуже різні за матеріальною та художньою цінністю жіночі прикраси – від грубого, але старанно виготовленого ювелірного виробу до фабричної штампованої бляшки.

Жупан – давній тип слов'янського верхнього одягу. У ХVІІ—ХVІІІ ст. був частиною святкового чоловічого або жіночого костюма заможної козацької старшини, шляхти та міщан, а пізніше набув поширення у селянському побуті. Наявність жупана була ознакою заможності. Шили його з дорогих тканин – штофу, парчі або з тонкого фабричного сукна, частіше синього або зеленого кольору. Жупан був досить довгий, приталений, із призбираною спинкою і полами, що ледве сходилися, з відкладним або стоячим коміром, манжетами і кишенями, на полотняній підкладці. Поли, відлоги, манжети та кишені обшивалися кольоровою тканиною, прикрашалися тасьмою, шнурами, гарусом; уздовж пілок у два ряди і на кишенях пришивалися гудзики.

Екстрат про Слобідські полки («Экстрат о Слободских полках») – складений 1734 р. на вимогу Державного кабінету і Сенату Російської імперії на підставі матеріалів Розрядного архіву. Це збірка перших документальних відомостей про заселення Слобожанщини.

Етногенез – сукупність історичних, соціально-культурних явищ, і процесів, які спричинили виникнення етносу.

Етнографія – (від гр.*етнос* – народ і *графо* - пишу) – це наука, яка вивчає (описує) етногенез, культуру і побут народів світу, їх національний характер, розселення та культурно-побутові взаємозв'язки.

Етнологія – (від *етнос* – народ, *логос* – наука, вчення) теоретична наука, яка вирішує загальні суспільно-філософські народознавчі проблеми. Дослівно – «наука про народ».

Етнос – стійке об'єднання людей, що історично склалося на певній території на ґрунті спільного походження. Характеризується єдиною мовою, культурою, побутом, психікою та свідомістю. Вживається у значенні «народ».

Етнографічне районування – це поділ території на локальні культурно-побутові групи населення, які мають спільні риси мовного, звичаєвого, господарського характеру, зумовлені природним середовищем та історичним розвитком кожної групи, а також етнокультурними взаємозв'язками з сусідніми народами.

Етнографічне розташування – це умовний поділ території на локальні культурно - побутові групи, населення яких має спільні риси мовного, звичайного, господарського характеру, зумовлені природним середовищем та історичним розвитком кожної групи, а також етнокультурними взаємозв'язками із сусідніми народами. Сьогодні прийнято виділяти в Україні 6 історико-етнографічних земель - Полісся, Карпати, Поділля, Середня Наддніпрянщина, Південь та Слобожанщина

Ізюмський шлях – одне з розгалужень Муравського шляху. Починався у верхів'ях річці Орелі, перетинав Ізюмський брід (звідси назва) на Сіверському Дінці, далі йшов уздовж правого берега Осколу і в межиріччі верхів'їв Псла, Ворскли, Сіверського Дінця й Осколу знову виходив на Муравський шлях.

Історико-етнографічний регіон – етнотериторіальне утворення в рамках всього етносу, який за своєю історичною долею та етнічним

обличчям його населення є самотнім, що зафіксовано в історичних документах і відтворено в крайовій символіці та людській пам'яті. Територія, що вирізняється комплексом етнокультурних прикмет (народна архітектура, одяг, господарство), й сформувалася внаслідок ландшафтно-кліматичних та історичних особливостей.

Іменний список мешканців м. Харкова (1655 р.) – перелік прізвищ населення чоловічої статі Харківської фортеці (всього 587 чол.). Документ зберігається в Центральному державному архіві древніх актів у Москві.

Кальміуський шлях (Кальміуська сакма) – одне з розгалужень Муравського шляху, яким користувалися кримські й ногайські татари для розбійних нападів на Слобідську Україну та Російську державу в XVI - на початку XVIII ст.

Керей (сіряк, затула, кобеняк, бурка, свита з кобеняком) – плащоподібний одяг однотипного крою, що побутував на всій території України у XIX ст. Шився з одного або двох перегнутих на плечах полотнищ саморобного сукна гіршого гатунку (рядовини) чорного або сірого кольору. По боках вставлялися великі клини, до невеликого коміра пришивався прикрашений вишивкою капюшон. Застібок керей не мала, а підперезувалася поясом. Носили її поверх усіх видів верхнього одягу в негоду.

Керсетка – безрукавка з фабричної тканини, яка мала багато місцевих варіантів довжини, пропорцій, декорування. Побутувала здебільшого на Київщині, Чернігівщині, Полтавщині, Слобожанщині частково на Півдні України.

Класицизм (латин, *classicus* – «взірцевий») – один з основних напрямків у європейській літературі й мистецтві XVII-XVIII ст., зразком для якого було класичне (давньогрецьке й давньоримське) мистецтво.

Кожух – зимовий одяг з овечих шкір хутром усередину. В різних місцевостях України мав особливості крою, пропорцій, кольору, оздоблення. Колір кожуха переважно білий, рідше червоний з відтінками або чорний. Вичинка білої овчини була складнішою, і виробництво кожухів із неї занепало раніше, проте вироби з червоних дублених шкір і досьогодні користуються попитом. Кожухи прикрашали вишивкою, аплікацією з кольорової шкіри, нашивками з яскравих плетених шнурів, китичками з різнокольорових вовняних ниток та ін.

Крайки (оправки, попружки) — досить вузькі пояси, за допомогою яких утримувався стеговий незшитий, а пізніше зшитий одяг. Ширина їх дорівнювала 3-15 см, довжина - до 3 м.

Кургани — досить звичні для дописемної історії пам'ятки, місця поховання досить високі могильні насипи, як називали їх українці «могили». Розташовані вони як окремо так і групами, іноді — навіть по кілька десятків.

Мандрівні дяки — вихованці різних шкіл у Слобідській Україні XVII-XVIII ст., які під час канікул розходились по містах і селах у пошуках джерел існування. Вони навчали грамоті, співали духовні й світські пісні, складали вірші. В останній чверті XVIII ст. у зв'язку із посиленням кріпацтва мандрування дяків було заборонено.

Ментальність — це національний тип світовідчуття, який ґрунтується а етнічних образах та символах, що зумовлюють стереотипи поведінки, оцінку певних подій чи осіб, ставлення до навколишньої дійсності. Іншими словами ментальність — це «дух народу», його критерій, що різнить з інших народів землі.

Модернізм — загальна назва напрямів і течій у літературі та мистецтві XX ст., які заперечували реалістичні традиції, цінності старих епох.

Монументальне дерев'яне будівництво Слобожанщини — найбільш поширена форма будівництва у XVII-XVIII ст. Характеризується багатством типів споруд, великою різноманітністю форм і високим рівнем техніки будування. Виділяють кілька слобожанських архітектурних шкіл з окресленою територією розповсюдження та улюбленими формами. Прізвища майстрів, як правило, невідомі. Крім широкої різноманітності конструктивних особливостей майстри володіли ілюзійно-живописними методами архітектурного стилю, широко використовуючи при цьому властивості освітлення.

Монументальний живопис Слобожанщини XVII-XVIII ст. — характеризується високо розвинутим декораційним чуттям, є спроби введення мотивів побуту (здебільшого одягу) в ікону, тобто «націоналізація» живопису. У XVIII ст. він поступово відходить від монументально-статичних, декоративно-площинних форм, натомість з'являються певний рух, вибагливість компоновки.

Муравський шлях – один з головних шляхів XVI-XVII ст., яким кримські й ногайські татари користувалися для нападів на Лівобережну і Слобідську Україну та Росію. Починався з Перекопу, в напрямі на північ перетинав південноукраїнські степи, територію Харківського полку, потім з'єднувався з Ізюмським шляхом, Кальміуським шляхом і йшов до Тули.

Намисто – найпоширеніша складова жіночих нагрудних прикрас на всій території України. Було різним як за матеріалом, кольором, формою, так і за способами носіння. Найбільше цінилося з дорогих природних матеріалів – коралів, бурштину, перлів, гранатів, скла, смальти

Недільні школи – безплатні загальноосвітні або професійно-технічні школи в Україні у 50-х роках XIX – на початку XX ст. для дітей та дорослих, які з різних причин не могли відвідувати загальні школи. Перша навчальна школа була відкрита в Києві 11 жовтня 1859 р. Навчання велося українською мовою. Викладали в них представники української інтелігенції, студенти, вчителі: В.Антонович, М.Драгоманов, П.Чубинський та ін.

Обряд – узвичаєне, обов'язкове символічне дійство, приурочене до відзначення найбільш важливих подій у життя людського колективу, родини чи навіть окремої особи.

Очіпок (очепок, чеpecь, чіпець, каптур, капор, чепак, керпа) – обов'язковий головний убір заміжніх жінок.

Очкур – вузький шкіряний або з рослинних волокон пояс, який втягувався в обшивку (очкурню) широких штанів. Побутував на Подніпров'ї.

Плахта – частково зшитий розпашний святковий одяг, невід'ємна частина центральноукраїнського жіночого національного костюма. П. виконувалася із двох полотнищ (гривок) барвистої клітчастої вовняної саморобної тканини. Ці полотнища зшивали приблизно наполовину або на дві третини. Зшита частина охоплювала фігуру ззаду, а незшиті крила (криси) вільно звисали по боках. Іноді передні кінці П. підтикали під пояс. Заможні жінки надягали дорогі нарядні плахти, а спереду пов'язували візерунчасту вовняну або парчову запаску.

Плем'я – сукупність певної кількості родів, пов'язаних між собою спільним походженням та віруваннями, однаковими звичаями та обрядами.

Постоли (моршні, ходаки) — взуття, що зберігалося на Україні до початку XX ст. Це дуже давній тип шкіряного стягнутого взуття. Робили постоли з одного шматка товстої, але по можливості м'якої коров'ячої або свинячої сиром'ятної шкіри.

Реалізм — одна з основних властивостей мистецтва й літератури, яка полягає в прагненні правдивого об'єктивного відображення й відтворення дійсності у формах, що їй відповідають. У вужчому розумінні — течія в мистецтві, що протистояла модернізму та авангардизму.

«Розстріляне відродження» — поняття, яким позначається знищення провідних діячів української культури 1920-1930-х рр. Загалом було знищено близько 500 діячів.

Русифікація — насильницьке запровадження російської мови, культури тощо.

Сап'янці (чорнобривці) — святкові жіночі чоботи з особливої шкіри — сап'яну (червоного, зеленого, жовтого кольорів), із трохи задертими носами, невисокими халявками і вищими, ніж у чоловічих чоботях, підборами, які були виразно оформлені орнаментом, тому їх носили головним чином дуже заможні жінки. У бідноти ж коли й були які чоботи, то нерідко одна пара на всю родину, яку вдягали найчастіше тільки на свята.

Свита — приталений верхній одяг із домотканого сукна, різновиди якого набули значного розвитку в центральних районах України у XIX ст.

Сіверяни — носії роменської археологічної культури. Проживали в басейні річок Десна, Псел, Сула, Ворскла, Сіверський Донець, якому за свідченнями іноземних джерел XVI ст. і дали назву. Сіверяни склали великий і могутній племінний союз, один з 12 слов'янських племінних союзів, які і створили Київську Русь, були серед семи союзників - поляни, древляни, дуліби, уличі, білі хорвати, сіверяни, що склали основу української народності.

Сірко Іван Дмитрович (орієнт. 1605-1680) — видатний політичний діяч і козацький полководець. Народився в козацькій слободі Мерефі. Брав участь у визвольній війні українського народу в середині XVII ст. Вісім разів (з 1663 р.) обирався кошовим отаманом Запорозької Січі. Здійснив не менш як 100 походів проти Туреччини й Кримського ханства. 1668 р., коли був полковником у Змієві, очолив повстання проти Москви на захист

козацьких прав. Після нетривалих воєнних дій на Слобожанщині рушив на з'єднання з П.Дорошенком. Після цього повернувся на Січ. У 1672 року був засланий до Сибіру. 1673 р. знову повернувся на Січ. Похований поблизу с. Капулівка Дніпропетровської області на так званій Сторожовій Могилі. Образ кошового І.Сірка став центральним у картині І.Ю.Рєпіна "Запорожці пишуть листа турецькому султанові".

Слобода – походить від слова "свобода" чи "слобода". Місце поселення вільних переселенців, які воювали і залюднювали територію Дикого поля.

Слобідська Україна – історико-географічна область північно-східної частини України. Займала територію Харківської, Сумської, північ Донецької і Луганської областей, а також південно-східної частини Воронізької, півдня Курської та більшість Білгородської областей Російської Федерації.

Слобідські козаки – козацьке населення Слобідської України. Одні з перших козацьких слобід були засновані в 1638 р. козаками - учасниками повстання під керівництвом Я. Острянці. Особливо посилювався потік переселенців з України в другій половині XVII ст. Вони відіграли значну роль у боротьбі проти турецько-татарської агресії (середина XVII - середина XVIII ст.), шведських загарбників (1708-1709). Козаки неодноразово повставали проти соціального й національного гноблення. Внаслідок розвитку землеробства, скотарства, ремесла, торгівлі засновані в XVII ст. військові опорні пункти перетворилися у XVIII ст. на торгово-ремісничі центри. Після реформи Є.О.Щербиніна козаків і підпомічників було позбавлено козацьких привілеїв і перетворено на військових обивателів, а козацьку старшину зрівняно з російським дворянством.

Слобідські козацькі полки – військові й адміністративні одиниці в Слобідській Україні: Ізюмський, Острогозький, Охтирський. Сумський, Харківський. До XVIII ст. вони були підпорядковані спочатку Розрядному, а з 1688 р. - Посольському приказам, а також певною мірою підлягали воєводам, що знаходилися в слобідських полкових містах. З 1708 р. підпорядковувалися азовському генерал-губернатору, з 1718 р. - київському і воронізькому, з 1726р. - Військовій колегії. В 1765 р. були реорганізовані в регулярні - гусарський та уланський полки.

Сотник – особа, яка очолювала адміністративно-територіальну та військову одиницю - сотню, а іноді невеликий загін з 2-3 сотень. З XVIII ст.

Сотника здебільшого призначала місцева царська адміністрація. Поступово ця посада, як і полковника, перетворилася на довічний і навіть спадковий привілей. Як символ своєї влади Сотник після призначення на посаду отримував сотенне знамено – хоругву, яка зберігалася в церкві, а під час походу перевозилася з сотнею. Після ліквідації автономного устрою в Слобідській Україні цю посаду було ліквідовано.

Слобідсько-Українська губернія – адміністративна одиниця, утворена згідно з маніфестом Катерини II від 28 липня 1765 р. на території ліквідованих п'яти Слобідських полків із центром в м. Харкові. Поділялася на провінції з центрами в Охтирці, Ізюмі, Острозьку Сумах. Існувала до 29 вересня 1780 р.

Суцільна колективізація – політика насильницького перетворення сільського господарства наприкінці 1920—1930-х рр. на основі «розкуркулювання» й суцільного насадження колективних форм господарства (колгосп) з усуспільненням значної частини селянської власності.

Покровський собор у Харкові – найдавніша кам'яна споруда міста, зведена невідомим архітектором 1689 р. До 1726 р. була приходською церквою Харківської фортеці, до 1799 р. - колегіумським храмом, з 1799 р. - кафедральним собором. Це видатна пам'ятка архітектури XVIII ст., в якій втілені художні ідеали українського народу і традиційні форми народної культової архітектури. Верхній холодний храм три банної споруди обведений галереєю і об'єднується "гульбищем" з шатровою дзвіницею. У цьому ансамблі все спрямоване догори: і гранчасті об'єми, які виростають один з одного, і вузькі вікна. Більш суворі форми дзвіниці собору асоціюються з фортечною вежею.

Полк – військова адміністративно-територіальна одиниця. До Слобідського козацького війська входило 5 полків. Чисельний склад кожного з них мінявся так само, як і кількість сотень у полках.

Описи топографічні Харківського намісництва кінця XVIII ст. – оригінальні рукописні й друковані пам'ятки, в яких подано характеристику території Слобідської України, її адміністративно-політичного устрою, наведено кількісний склад і соціально-етнічна структура населення, описані його побут і культура наприкінці XVIII ст.

Українізація (складова коренізації) – політика більшовицького керівництва в 1920-х рр., спрямована на збільшення представництва

українців в органах влади, культури, освіти, державних установ; розширення сфери застосування української мови в суспільстві; пробудження інтересу до національної української культури. Основна мета українізації – утвердження радянської влади в Україні, створення для неї національного підґрунтя.

Українська захисна лінія – система укріплень, збудованих у 1731-1733 рр. в Україні для оборони південних кордонів Російської держави від турецько-татарської агресії. Починалася від Дніпра і проходила по річках Орелі й Берестовій, далі йшла по р. Березі до її впадіння у р. Сіверський Донець. Довжина лінії становила понад 285 км. Через кожні 15-25 км було споруджено земляні фортеці. Більша частина укріплень (12 з 16) була розташована на території нинішньої Харківщини. Їх залишки зараз є пам'ятками історії зразками фортифікаційних споруд XVIII ст. (наприклад Тамбовська фортеця): фрагменти валу можна побачити на території міста Первомайського.

Українська революція (1917 – 1921 рр.) – складова загальноросійської революції, що почалася у лютому 1917 р., спрямована на повалення імперського панування й здобуття національного визволення. Мала демократичний, національно-визвольний характер. Приводом до революції стало повалення самодержавства в Росії (2 березня 1917 р.). У результаті революції виникла Українська Народна Республіка.

«Топографическое описание Харьковскаго наместничества» – один з описів намісництв, які були складені у зв'язку із запровадженням в Російській імперії губернської реформи 1775 р. для вивчення господарських і фінансових ресурсів країни. Один з варіантів опису Харківського намісництва був складений директором Харківського училища І.А.Переверзевим, виданий 1788 р. в Москві й перевиданий Д.І.Багалієм у 1888 р. Докладно змальовує географічне положення намісництва, дає характеристики землеробства, ремесла, торгівлі, відомості про культуру і побут народу, характеристику повітових міст і сіл.

Фортеці Української лінії – склали українську захисну лінію, яка починалася фортецею на Сіверському Дінці при гирлі річки Сухої Берічки і називалася спочатку Донецькою (згодом, у 1738 р., фортеці лінії набули нових назв і Донецька почала називатися фортецею св. Петра). За нею йшли такі фортеці (первісні назви подаються в дужках): Тамбовська (Бузова) при Бузовому плесі; Св. Михаїла (Кисіль) при р. Кисіль;

Слобідська (Лузова) при р. Лузовій; Св. Олексія (Берецька) у верхів'ї р. Береки; Єфремовська (Троїцька) при трійчастих байраках; Св. Парасковії; Орловська Щев'ята); Св. Іоанна; Белевська (Десята); Св. Федора (Крутяцька) на р. Орелі; Козловська; Василівська (Рясківська); Василівська (Маячківська); Лівенська; Борисоглібська, яка розміщувалися одна від одної на відстані 20-30 верст. Більшість з них складалася з бастіонних чотирикутників, які поза лінією були обнесені палісадом, що пролягав по рову. Фортечні слободи обводилися невеликим земляним валом або надовбами. Редути поза лінією також обносили палісадом. В середині кожної фортеці містилися казарми, пороховий льох, продуктовий магазин, цейхгауз і криниця. Українська лінія мала на озброєнні 180 гармат, 30 мортир і гаубиць.

Харківське історико-філологічне товариство – наукове товариство при університеті. Займалося дослідженням питань історії, археології та етнографії Слобідської та Лівобережної України, українською філологією, охороною пам'яток культури, вело науково-просвітницьку роботу. Видавало «Сборник» (т. 1-21; 1886-1914), «Труди» (т. 1-7; 1893-1902) та «Вестник» (т. 1-5; 1911-14), у ньому працювали Д.І.Багалій, М.С.Дринов, М.Ф.Сумцов, О.О.Потебня, В.І.Савва та ін.

Харківське воєводство – орган державного управління Російської імперії на Харківщині. Створене за наказом царя Олексія Михайловича 1656 року. Першим харківським воєводою став Воїнь Селіфонтов. Головним обов'язком воєвод було ведення військових справ (оборона від татар, догляд за фортецею та служилими людьми), але їх влада виходила далеко за межі цих функцій. Воно існувало до початку XVIII ст.

Харківське генерал-губернаторство – адміністративно-територіальна одиниця, створена 1775 р. і об'єднувала Слобідсько-Українську та Воронізьку губернії, губернатори яких були підпорядковані харківському генерал-губернатору.

Хозарський каганат – держава, що виникла в середині VII ст. у степах між Каспійським і Азовським морями, внаслідок розпаду Західно-Тюрського каганату. Північні кордони її доходили до верхів'я Сіверського Дінця і Псла. Основним заняттям хозар було кочове скотарство. Із VIII ст. у залежність від хозарського каганату потрапили деякі слов'янські племена, серед них і сіверяни. У 964 - 965 рр. був розгромлений у результаті походу князя Святослава Ігоровича на Волгу. Перестав існувати з кін. X ст.

Черевики – жіночі шкіряні туфлі на невисокому підборі. Могли бути відкритими або з халявкою, що мала шнуровку чи гудзики. Прикрашалися багатим орнаментом, виконаним різноманітною технікою.

Чоботи – зшите шкіряне взуття, яке було відоме на території України ще за давньокиївської доби. Проте у селянський побут вони ввійшли набагато пізніше – лише наприкінці XVIII ст., та й то здебільшого серед заможного населення.

Шаровари – термін перського походження. Старовинні широкі шаровари складали обов'язкову частину одягу запорізького козацтва. Широкий крій штанів у Східній та Центральній Україні зберігся до кінця XIX ст., поки на зміну їм не прийшли брюки міського крою.

Шушун (шушпан, халат, бурнус) – старовинний верхній одяг з покупних тканин, розширений донизу, вільного халатоподібного крою. Наприкінці XIX ст. молоді та похилого віку заміжні селянки центральних областей України одягали його на свята, до церкви, використовувався він і як обрядовий. Шили шушун. із вибійчастого або однотонного ситцю, тонкої вовняної чи шовкової тканини. Об'ємності йому надавала велика кількість дрібних складок по спинці або вздовж талії. Звичайно він мав великий призбираний виложистий комір і манжети.

Юпка (куртка, кохта) – нагрудний одяг з рукавами, відомий у різних регіонах України. Найчастіше виконувався з фабричних тканин і повторював форму та крій місцевих безрукавок. Цю ж назву мав і різновид верхнього одягу.

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ДОВІДНИК

400-300 тис. до н.е. – Доба раннього палеоліту представлена на Харківщині.

V - III тис. до н.е. – Доба неоліту на Харківщині.

II - поч. I тис. до н.е. – Доба енеоліту на Харківщині .

VIII - сер. VII ст. до н.е. – Заселення більшої частини території Харківщини кочовими племенами кіммерійців.

др. пол. VII ст. до н.е. – Південна частина Харківщини входить до складу Скіфського царства (понад 25 городищ) .

III - II ст. до н.е. – Південна частина Харківщини зайнята сарматськими племенами.

V - VII ст. н.е. – Процес розселення слов'ян в лісостеповій частині Харківщини (Зміївський, Харківський район).

VIII - X ст. – Виділення племен сіверців із ранньослов'янської роменської культури.

VIII - X ст. – Перебування частини сучасної Слобожанщини у складі Хозарського каганату.

884 – Входження частини Сіверської землі до складу Київської Русі.

60-ті рр. X ст. – Входження більшої частини сучасної території краю до складу Київської Русі.

1185 – Згадка про місто Донець в Іпатіївському літописі при описі походу новгород-сіверського князя Ігоря Святославовича проти половців.

XIII ст., кін. - 30 – поч 40-х рр. – Знищення монголо-татарами поселень на території басейну Сіверського Дінця. Незаселений край отримав назву «Дике поле».

XV - XVI ст. – Початок освоєння краю селянами-втікачами Московської держави.

кін. XVI ст. – Будівництво системи укріплень на Сіверському Дінці для захисту південних кордонів Московської держави від турецько-татарських нападів.

1599-1600 – Заснування міста Цареборисова.

1635-1658 – Спорудження Білгородської оборонної лінії.

1638, травень – Загін повсталих українських козаків і селян разом із сім'ями на чолі з Яковом Остриницею переселився на Слобожанщину .

1652 – Заснування Острогозького полку.

1655 – Перша письмова згадка про Харків в «Именном списке жителей г. Харькова 1655 года».

1655-1658 – Створення Охтирського полку.

1656 – Початок будівництва Харківської фортеці.

1658 – Створення Сумського полку .

кін. 50-х рр. XVII ст. – Створення Харківського полку.

1659 – Перші жалувані грамоти московського царя слобідським полкам.

1689 – Спорудження Покровського монастиря у Харкові.

1708 – Утворення Азовської та Київської губерній, до складу яких увійшла Слобідська Україна.

кін. 1708 -поч. 1709 – Вторгнення шведських військ на територію Слобідської України.

1670-1671 – Селянсько-козацьке повстання під проводом І.Дзиковського.

1678-1680 – Спорудження Ізюмської оборонної лінії.

1680 – Вторгнення татарської орди та розорення земель Харківського, Богодухівського, Валківського, Охтирського полків.

1685 – Створення Ізюмського полку.

1687, 25 липня (4 серпня) – Козацька рада на річці Коломак. Обрання гетьманом І.Мазепи. Прийняття Коломацьких статей.

1688 – Підпорядкування Слобідської України Посольському приказу Російської держави.

1691 – Пограбування та розорення Слобожанщини татарською ордою.

1709, січень – Вторгнення армії Карла XII на територію Слобідської України.

1719 – Заснування перших в Україні Глушківської суконної та полотняної мануфактур.

1722-1794 – Роки життя Г.С.Сковороди.

1724 – Створення магістратів у містах Слобідської України.

1726 – Заснування Харківського колегіуму.

1726 – Заснування воєводських канцелярій Слобідської України.

1731-1733 – Будівництво Української укріпленої лінії від Дніпра до Сіверського Дінця. Примусова висилка на лінію українських козаків, селян (30 тис. щорічно).

1732 – Перепис слобідських полків.

1732-37 – Діяльність «Комиссии учреждения слободских полков». Реформа управління.

1743 – Підпорядкування слобідської України Військовій комісії та Білгородському губернатору.

1753-1785 – Написання Г.С.Сковородою поетичної збірки «Сад божественных песней».

1763, 11 березня – Створення «Комиссии о слободских полках».

1765, 28 липня – Царський указ про ліквідацію полкового устрою на Слобожанщині і утворення з козацьких 5 гусарських полків. Утворення Слобідсько-Української губернії.

1765 – Відкриття «додаткових класів» Харківського колегіуму.

Створення регулярного Слобідського гусарського полку.

1780, 25 квітня – Царський указ про утворення Харківського намісництва, яке складалося з 15 повітів.

1781, 21 вересня – Затверджений герб Харківського намісництва.

1785, 1787, 1788 – Складання описів Харківського намісництва.

1796 – Царський указ про відновлення Слобідсько-Української губернії у складі 10 повітів.

1805, 17 січня – Відкриття у Харкові університету.

1808 – Відкриття у Харкові найстарішої в Україні астрономічної обсерваторії.

1814 – Утворення у Харкові першої професійної театральної трупи.

1816 – Видання В.Г.Масловичем у Харкові першого літературного часопису «Харьковский демокрит».

1818 – Видання часопису «Украинский вестник», де друкувалися твори відомих просвітителів, вчених - В.Н.Каразіна, І.І.Срезневського та ін.

1819 – Видання П.Гулаком-Артемовським першої в Україні україномовної книги «Соломій і Хівря».

1833-1838 – Видання І.І.Срезневським 6-ти збірників літописів, дум, пісень – «Запорожская старина».

1835 – Утворення Харківської губернії.

1835, 25 червня – Утворення Харківського навчального округу.

1836 – Постановка у Харкові театральною трупю Млотковського оперети «Сватання на Гончарівці» Г.Ф.Квітки-Основ'яненка.

1843-1920 – Роки життя Х.Д.Алчевської - педагога, освітньої діячки.

1861 – Виникнення у Харкові громадської української організації - громади, яка об'єднала студентську молодь і мала культурологічне українське спрямування.

1862 – Відкриття у Харкові Х.Д.Алчевською безкоштовної вечірньої школи для дорослих.

1866 – Створення у Харкові Товариства взаємного кредиту, яке започаткувало кооперативний рух в Україні.

1874 – Створення у Харкові оперного театру.

1878 – Початок руху по залізниці Мерефа-Люботин-Суми-Ворожба.

1879, 9 лютого – Убивство в Харкові народником Г.Гольденбергом харківського губернатора князя Д.Кропоткіна.

1879 – Створення в Харкові вперше в Україні математичного товариства.

1885, 15 вересня – Відкриття у Харкові Південноросійського технологічного інституту - першого вищого технічного закладу України.

1896, 1 грудня – В оперному театрі Харкова вперше в Україні продемонстровані хронікальні фільми.

1897, 5 грудня – На Харківському паровозобудівному заводі завершено будівництво першого в Україні паровоза.

1896-1902 – Уперше в Україні Харківський фотограф-художник А.Федецький удосконаленням кінотеатром зняв і продемонстрував фільм «Джигітування козаків», «Вид Харківського вокзалу в момент відходу потягу», «Народні гуляння на Кінному майдані».

1899 – Встановлення за ініціативою Х.Д.Алчевської на території її садиби мармурового бюсту Т.Шевченка (скульптор В.Беклемишев) - першого пам'ятника поету в Україні.

1900, 26 лютого – Проголошення у Харкові М.Міхновським на Шевченківському святі програми українського національно-визвольного руху.

1900, 1 травня – У Харкові проведена перша в Україні велика політична демонстрація робітників, в якій брали участь 10 тис. учасників. Розігнана військами.

1901-1902 – Масові селянські виступи в Харківській губернії.

1905, кін. квітня - поч. травня – Масові мітинги, майовки, страйки на заводах Харківської губернії під гаслами «Геть самодержавство!».

12-18 грудня – Збройне повстання робітників Харкова.

– Спорудження у Харкові пам'ятника В.Н.Каразіну (скульптор І.Андреолетті).

1909 – Зйомки у Харкові перших в Україні художніх короткометражних ігрових кінофільмів.

1913, 14 грудня – Перший приїзд до міста та публічний виступ В.Маяковського.

1915 – У Харкові створена губернська наукова архівна комісія.

1917, 8 березня – Створений перший губернський український орган влади - організаційний комітет для підготовки губернського з'їзду на чолі з Гнатом Хоткевичем.

11 серпня – У Харкові відбувався губернський з'їзд представників «Просвіти».

24-25 вересня – У Харкові проходив український з'їзд Слобожанщини, на якій утворено новий орган влади - Рада Слобідської України.

9-10 грудня – Встановлення влади більшовиків на території Харківської губернії.

1917-1934 (з перервами) – Харків - столиця УСРР.

1918, 8 квітня – Війська УНР ввійшли з боями до Харкова. Губернським комендантом став полковник Олександр Шаповал.

18 листопада – У місті встановлена влада Директорії.

1919, грудень – По всій території краю встановлена влада більшовиків і створено уряд на чолі з Г.Петровським.

1920 – Рейд військ Н.Махно територією Харківщини

– Створення державного історичного музею.

1922, квітень – У Харкові утворена Спілка селянських письменників «Плуг»(Д.Бедзик, Н.Забіла, П.Панч та ін.).

1923, 26 січня – У Харкові утворена Спілка пролетарських письменників України «Гарт» (О.Довженко, М.Йогансен, П.Тичина, М.Хвильовий та ін.).

1924 – Із Харкова почали діяти перші регулярні авіаперельоти - Харків-Полтава-Київ, Харків-Чигирин-Одеса.

1925, 28-31 травня – У Харкові відбулася I Всеукраїнська конференція краєзнавців.

1925-1929 – Будівництво у Харкові першого в Україні висотного будинку Державної промисловості.

1928 –З Харківського аеропорту уперше в Україні розпочала роботу перша міжнародна авіалінія - Харків-Баку-Ензелі (Іран).

1930, 6-15 листопада – У Харкові проходила міжнародна конференція пролетарських і революційних письменників, в якій взяли участь 120 делегатів із 22 країн, у тому числі Л.Арагон, А.Барбюс, А.Зегерс та ін.

1931, 1 жовтня – Вступив у дію і випустив перший трактор Харківський тракторний завод ім.С.Орджонікідзе.

1932, 27 лютого – Утворення Харківської області, яка на той час включала чотири великі міста (Харків, Суми, Полтаву, Кременчук) та 78 районів.

1932, 10 жовтня – Учені Українського фізико-технічного інституту (м.Харків) К.Синельников, А.Вальтер, А.Лейпунський, Г.Латишев уперше в СРСР здійснили ядерну реакцію по розщепленню атомного ядра літію.

15 грудня – Постанова ЦК ВКП(б)У про заборону завезення товарів та торгівлі у 22 районах Харківської області, що фактично означало смерть від голоду. На Харківщині – голодомор.

1935, 24 березня – Відкриття у Харкові пам'ятника Т.Г.Шевченку (скульптор М.Манізер).

1939 – Після відокремлення Полтавської та Сумської областей та утворення Дергачівського району в складі Харківської області нараховувалося 33 райони.

1940 – У Харкові конструктори М.Кошкін та В.Виниченко створили кращий танк II світової війни - Т-34.

1940 – У Харкові органи НКВС розстріляли польських полонених із Старобільського табору.

1941, 20 вересня – Фашистські війська зайняли перший райцентр Харківської області - місто Красноград.

вересень-жовтень – Евакуація населення, заводів, фабрик, майна колгоспів, радгоспів, зібраного врожаю.

24 жовтня – Евакуйовано ХТЗ.

кін. вересня - 25 жовтня – Жорстокі оборонні бої радянських військ на підступах до Харкова.

24 жовтня – Німецько-фашистські війська захопили Харків.

1941, жовтень - 1943, лютий – Діяв Харківський підпільний обком КП(б)У.

1941 – Перші 25 танків Т-34 випустив евакуйований ХТЗ.

1942, 12-19 травня – Харківська битва. Значних втрат зазнали радянські війська і не змогли втримати важливий плацдарм на Сіверському Дінці.

1942, 27 жовтня – «Радянська Україна» надрукувала звернення колективу Харківського заводу «Серп і молот» до трудящих, евакуйованих з України, із закликом взяти участь у створенні фонду будівництва танкової колони «За Радянську Україну!».

1943, 3 березня – Біля села Таранівка Зміївського району Харківської області 25 радянських воїнів під командуванням П.Н.Широніна в нерівному бою підбили 13 фашистських танків і знищили 100 німецьких солдатів.

4-25 березня – Харківська оборонна операція.

8 березня – Перший бій 1-го Окремого Чехословацького батальйону під командуванням О.Яроша біля села Соколово Зміївського району.

17-27 липня – Ізюм - Барвінківська наступальна операція військ Південно-Західного фронту, внаслідок якої радянські війська форсували Сіверський Донець і скували сили ворога, надавши значну допомогу Воронізькому фронтові у проведенні операцій під Курськом.

23 серпня – У ході Білгородсько-Харківської операції війська Степного фронту остаточно звільнили Харків.

Грудень – У старому оперному театрі Харкова відбувся перший в історії судовий процес над військовими злочинцями.

1945, 8 січня – У Харкові відновлено одне із найстаріших книгосховищ країни - Центральну наукову бібліотеку.

1 лютого – ХТЗ ім. С.Орджонікідзе приступив до серійного випуску тракторів.

1946 – У Харкові відновлена друкарня ім. М.Фрунзе - найбільше поліграфічне підприємство в Україні.

1958, 26 лютого – Наказом Президії Верховної Ради СРСР Харківська область нагороджена орденом Леніна.

1960, грудень – На турбінному заводі ім. Кірова завершено виготовлення найбільшої у світі одновальної парової турбіни потужністю 300 тис. кВт.

1964 – У Граковому на Харківщині збудовано перший і найбільший у світі радіотелескоп.

1968, 25 січня – У Харкові відкрито пам'ятник М.О.Скрипнику.

1969, 25 березня – У Харкові відкрита Всесоюзна виставка декоративно-прикладного мистецтва.

1970, грудень – У Харкові завершено виготовлення турбогенератора-гіганта потужністю 1 млн.кВт.

1975, 23 серпня – У Харкові відкрито рух на першій ділянці метрополітену.

1988, 13 травня – Відкриття у Харкові Всесоюзного Шевченківського свята літератури і мистецтва.

1992, 30 березня – У Харкові проведений Вечір пам'яті репресованих у сфабрикованій справі Спілки визволення України.

1993, грудень – У Харкові пройшли урочисті заходи з нагоди 100-річного ювілею М.Хвильового.

1995, 28 червня – У Харкові проходили урочистості з нагоди 70-річчя Українського комітету краєзнавства.

1996, 14 лютого -- Харківська міська рада народних депутатів ухвалила рішення «Про створення міського підрозділу місцевої міліції». Наказом УМВС України в Харківській області був створений окремий батальйон патрульно-постової служби міліції. Штатна чисельність становила 151 одиницю. Особовий склад отримував додаткову нарукавну нашивку з гербом Харкова і надписом «Місцева міліція. Харків»

1998, 29 березня – вибори до Верховної Ради України. У виборах взяли участь 700465 харків'ян. Результати виборів у Харкові: Комуністична партія України – 27,8%, Прогресивна соціалістична партія України – 15,3%, Партія зелених – 6,4%, Народно-демократична партія України (об'єднана) – 4,8%, Народний Рух України – 4,1%. Незважаючи на сутужне життя, більшість харків'ян виявили велику громадську активність, однак меншу, ніж пересічно по Україні.

29 березня – в Харкові пройшли перші міські вибори відповідно до нового законодавства. На посаду міського голови було висунуто 12 кандидатів, які репрезентували громадські сили різної політичної орієнтації. М.Д.Пилипчук, досвідчений господарник і керівник міського самоврядування, отримав переконливу перемогу(38,8%) і посів місце міського голови.

1999, 11 жовтня – надання Харківському національному університету ім. В.Н. Каразіна статусу національного. Університет є одним із найбільших наукових центрів України. У ньому представлені практично всі напрямки сучасної фундаментальної науки. Досягнення університету здобули йому заслужений авторитет як в Україні, так і за її межами.

29 грудня – створено Харківську обласну організацію «Молодий народний Рух». За головну мету своєї діяльності ця організація ставить сприяння побудові та зміцненню Української держави.

27 червня – Указ Президента України №731/99, яким на території Харкова введено спеціальний режим інвестиційної діяльності. Це привело до зростання загального обсягу інвестицій в економіку міста протягом вже першого року дії спеціального режиму до 143,1 млн. доларів США.

2000, 21 серпня – урочисте відкриття та початок конкурсних програм I Міжнародного фестивалю естрадної пісні ім. К.І. Шульженко та I фестивалю патріотичної пісні «Солдати миру XXI століття».

29 листопада – прийняття Харківською міською радою XXIII скликання Статуту територіальної громади Харкова, який став своєрідною «Конституцією» міста. Спеціальну статтю Статуту присвячено меті і завданням територіальної громади. Статут визначає символіку міста, регулює взаємовідносини територіальної громади, її органів, посадових осіб між собою, з державними органами, підприємствами, організаціями, установами.

2002, 31 березня. – вибори до Верховної Ради України. Уперше в історії пропорційної виборчої системи в Україні перемогу здобули не комуністи. Перемогу здобув блок «Наша Україна» (23,57%), але в Харкові він набрав скромний «електоральний врожай» - 6,83%. Серед народних депутатів України, що отримали мандат за списком блоку «Наша Україна», було шестеро харків'ян.

19 грудня – відбулось урочисте відкриття меморіального комплексу

«Дробицький Яр». В лютому 1991 р. громадський комітет «Дробицький Яр» виступив з ініціативою побудувати Меморіал жертвам фашизму.

2003, 5 квітня – В Художньому музеї відкрилась виставка робіт Миколи та Святослава Рерихів, наданих Міжнародним Центром Рерихів.

15 червня – Харківський авіазавод прийняв участь в 45-му Міжнародному авіаційно-космічному салоні в Ле Бурже (Франція). В цьому році наші літаки були єдиними машинами з країн СНД, які здійснили демонстраційні польоти. Харків'яни повернулися додому з перемогою в одній з номінацій конкурсу журналу Aerospace Industry Awards і контрактом на постачання авіакомпанії Air Libya п'яти Ан-140.

21 серпня – Відкриття меморіальної дошки К.І Шульженко – БК ХЄМЗ, меморіальної дошки Л.Ф. Бикову – театр ім. Т.Г. Шевченка.

23 серпня – Харків відзначив 60-ту річницю остаточного визволення рідного міста від фашистів.

26 грудня – указом президента України Л.Кучми Харківській державній академії міського господарства було надано статус національної.

2004 р., січень – Харківський національний університет ім.В.М. Каразіна був прийнятий до Європейської асоціації університетів.

20 серпня – відкриття пам'ятника Олександрові Невському поблизу храму Олександра Невського (вул.Ака.Павлова), відкриття відновленого фонтану «Каскад» в саду ім. Т.Г.Шевченка.

23 серпня – харків'яни відзначили 350-ту річницю заснування рідного міста.

26 серпня –пуск двох нових станцій метро – «Ботанічний сад» і «23 серпня».

17 листопада – 200-та річниця заснування Харківського національного університету ім. В.М. Каразіна.

2005, 1 серпня – харківський футбольний клуб «Металіст» вперше у своїй історії став лідером турнірної таблиці в Чемпіонаті України серед команд Вищої ліги.

2 серпня – за адресою: вул.Мироносицька, 33 відкрилася приймальня Президента України в Харківській області.

22 серпня – відкриття другої черги комплексу «Меморіал жертвам нацизму у Дробицькому Яру»

23 серпня – відкриття музею на меморіалі «Висота маршала Конєва». Виставлені 4 ексклюзивні картини. Картина «Незламні духом» показує полонених матросів, яких у 1942 р.і вели через Харків. Ще 3 картини називаються: «Харків вільний!», «Покинуті у вічність», «Фатальний прорив». Інші експонати узяті з фондів Історичного і Художнього музеїв.

23 серпня – підписана Угода про співробітництво в торгово-економічній, науково-технічній і гуманітарно-культурній сферах між містами Харковом і Кутаїсі (Грузія).

2006, 24 лютого – Всеукраїнський ІТ-форум «Погляд у майбутній розвиток Харківського регіону через інформаційні технології та побудову інформаційного суспільства».

6 березня – губернатор Харківської області А. Аваков і прем'єр-міністр Ю. Єхануров підписали протокол про наміри: Харківська область офіційно стане науковим центром України.

4 квітня – проведення I Всеукраїнського краєзнавчого семінару у Харкові.

27 травня – проведений День Європи в Харкові.

21 липня – на Південному вокзалі відкритий новий термінал: приміський термінал станції Харків-Пасажирський.

19 серпня – 30 років харківському метрополітену.

19 серпня – 110 років заводу ім. Малишева. Завод був заснований як паровозобудівне підприємство, в роки незалежності став першим в Україні заводом оборонної промисловості, який почав продавати бойову техніку за кордон.

5 вересня – Уряд визначив найкомфортніші населенні пункти України. Харків посів 3 місце в конкурсі «Населений пункт найкращого благоустрою і підтримки громадського порядку».

ЛІТЕРАТУРА З КУРСУ «КРАЄЗНАВСТВО»

1. Альбовский Е. Харьковские казаки. Вторая половина XVII в. I-я книга I-го тома.- Х., 2005.
2. Антонов А.Л., Маслийчук В.Л. История Харьковского городского самоуправления. 1654 – 1917.-Х., 2004.
3. Багалея Д.И., Миллер Д.П. История города Харькова за 250 лет от его основания: В. 2 тт.-Х., 1993.
4. Багалій Д.І. Історія Слобідської України. – Х., 1993.
5. Білоусько О. Україна давня: євразійський цивілізаційний контекст.- К., 2002.
6. Бунятян К. П. На світанку історії. – К., 1998.
7. Васіна З. Літопис українського одягу: У 2 т. – К., 2005.
8. Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: хронологічний довідник. - К., 1995.
9. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. – Х., 2005.
10. Герби міст України.-К., 2001.
11. Давня історія України: У 2 кн. - К., 1994-1995.
12. Дем'янчук Г.С. Українське краєзнавство: сторінки історії.-К., 2006.
13. Довідник з історії України. - К., 2001., або К., Т. 1-3, 1995-1999.
14. Древности римського времени на Слобожанщине.- Х., 2006.
15. Жванко Л.М. Соціальні виміри Української Держави (квітень-грудень 1918 р.).-Х.,2007.
16. З порога смерті. Письменники України – жертви сталінських репресій.- К.,1991.
17. Зайцев Б.П., Скирда В.В. та ін. Історія радного краю: У 2 част. – Х., 2001.
18. Історія міст і сіл України. Харківська область. - К., 1967.
19. Історія міста Харкова ХХ ст..-Х.,2004.
20. Історія Слобідської України: Навчальний посібник. – Х., 1998.
21. Історія України: Нове бачення. - К., 2000.
22. Історія українського козацтва. - К.,2006.-Т.1./Розділ 10. «Козацтво Слобідської України.»
23. Каневський І., Скирда В., Яцина О. Енеоліт і бронзовий вік на Харківщині // Український засів. -Х., 1997. - Ч. 10-12 (53-55).- С. 82-88.
24. Краєзнавство. - Науково-популярний журнал. - К., 1995.
25. Культура і побут українського народу. - К., 1991.
26. Лавріненко Ю. Розстріляне відродження. Антологія 1917-1933.-К.,2001.

27. Лейбфрейд А.Ю., Полякова Ю.Ю. Харьков. От крепости до столицы: заметки о старом городе. - Х., 1998.
28. Література рідного краю. - Х., 1999.
29. Маслійчук В.Л. Провінція на перехресті культур: Дослідження з історії Слобідської України.-Х., 2007.
30. Ніколаєва Т.Історія українського костюма.- К., 1996.
31. Полянский Ю.Л. Нобелевские лауреаты Слобожанщины. -Х., 2005.
32. Потрашков С.В. Харьковские полки: Три века истории. – Х., 1998.
33. Природа и население Слободской Украины. Харьковская губерния.- Х., 2007.
34. Рассоха И.Н. Украинская прародина индоевропейцев. - Х., 2007.
35. Реабілітовані історією. Харківська область.-Кн.1,Ч.1.-Х.,2005.
36. Репресоване відродження. - К., 2001.
37. Репресоване краєзнавство(20-30-ті роки).-К.,1991.
38. Рідний край. - Харків, 1999.
39. Саратов І.Ю. Історія Харківських гербів. - Х., 2000.
40. Саратов І.Ю. Харкове, звідки ім'я твоє.-Х.,2005.
41. Семененко В.І. Історія Східної України. Поновлення кайданів. - Х., 1997.
42. Семененко В. Над Харківщиною – революційний тайфун.// Слобожанщина.- 1999.- № 12.
43. Семененко В.І., Радченко Л.А. Історія України. -Х., 2000.
- 44.Скоробагатов А.В.Харків у роки окупації (1941- 1943).-Х.,2004.
45. Слобідська Україна: Короткий історико-краєзнавчий довідник. - К., 1994.
46. Слобожанщина. - Часопис. - 1999-2000.
47. Столиця відчаю. Голодомор 1932-1933 рр. на Харківщині вустами очевидців. - Х., 2007.
48. Тронько П.Т. Історичне краєзнавство: крок у нове тисячоліття (досвід, проблеми, перспективи). - К., 2001.
- 49.Українська етнологія: Навчальний посібник. - К., 2007.
50. Українське народознавство: Навчальний посібник. - К., 2006
51. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. - К., 1992.
52. Харків і Польща.: люди і події.-Х.,2006.
53. Харкову 350. Історія. Сучасність. Стратегія розвитку. - Х.,2004.
54. Шрамко Б.А. Древности Северского Донца. – Х., 1962.
55. Шрамко Б.А., Михеев В.К., Грубник-Буйнова Л.П. Справочник по археологии Украины. Харьковская область. - К., 1974.

ІНТЕРНЕТ РЕСУРСИ З КУРСУ «КРАЄЗНАВСТВО»

1. litopys.org.ua
2. mykharkov.org.ua
3. regionnet.kharkov.ua
4. ukrterra.com.ua
5. library.kharkov.ua
6. exlibris.org.ua

Навчальне видання

Програма і методичні вказівки до самостійного вивчення курсу «Краєзнавство» (для студентів 1 курсу денної форми навчання спеціальності 6.030601 «Менеджмент готельно-ресторанного господарства»).

Укладачі: Любов Миколаївна Жванко,
Володимир Валентинович Жигло,
Ігор Миколайович Рассоха,
Ольга Леонідівна Рябченко,
Юрій Іванович Стрілець,
Галина Григорівна Фесенко,
Микола Володимирович Яцюк

Відповідальний за випуск: Ю.А.Беліков

Редактор: М.З. Аляб'єв

План 2008, поз. 58 М

Підп. до друку 25.06.2008	Формат 60 *84 1/16	Папір офісний
Друк на ризографі	Обл.-вид.арк.2,3	Тираж 100 прим.
Зам. №		

Сектор оперативної поліграфії ЦНІТ ХНАМГ

610002. Харків, ХНАМГ, вул. Революції, 12